

Kőleány a szurdok fölött

LADÁNYI LÁSZLÓ

Emeletnyi magas, emberi alakot formáló sziklatorony. Derékszöghöz közelítő, kartávolságra szűkülő meredek szurdokfalak. Mintha Észak-Amerika nyugati részén lévő valamelyik nemzeti park homokkő labirintusába tévedtünk volna. Pedig mindez itt található Észak-Magyarországon, a Medves-vidék déli lábánál, Nemti közelében.

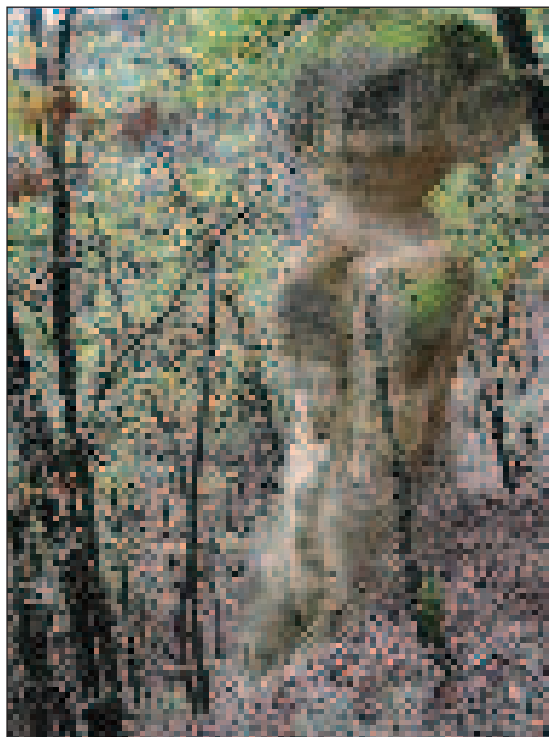
Nógrád megyében a Zagyva jobb partján, Kisterenye és Nógrádújfalú között található Nemti települése. A szomszédságában emelkedő rögvidék a Medves-vidék nevű kistáj DK-i részét alkotja. Kiterjedése K-NY irányban 4 km, É-D-i irányban 2 km. Ezt a nagyjából trapéz alaprajzú, mintegy 6,5 négyzetkilométernyi területet északról és nyugatról a Kis-patak, míg keletről és délről a Zagyva határolja. Nemti nem szerepel a legismertebb Magyarországot bemutató kiadványokban, így ismert látnivaló hiányában az utazó általában áthajt a településen. Pedig közvetlenül a határában emelkedő rögvidék homokkővilága olyan természeti látványosságokat tartogat, a felfedezés fáradságától nem megrettenő utazó számára, amely a maga nemében egyedülálló. A szomszédos Leány-kő meredek lejtőjén emberi alakot formáló kipreparált, homokkő torony emelkedik. Pár száz méterrel távolabb rátalálhatunk, a rögvidék intenzív völgyhálózatának egyik legvadregényesebb tagjára, a Morgó-gödörre. A nevében csalóka „gödör”, változatos homokkőformáival méltán szerepelhetne Magyarország legszebb szurdokvölgyei között.

A homokkő könnyen formálható kőzetanyagából a természet erői szelektív lepusztító eróziójukkal változatos, gyakran bizarr sziklaalakzatokat hoznak létre: oszlopok, tornyok, kőhidak, szurdokok formájában. A legismertebb homokkőformák talán az Egyesült Államok (Arizona, Colorado, Nevada) nemzeti parkjaiban találhatók. Szépségüket csak fokozza a bennük szétáramlott vegyületek okozta színezettség. Ehhez mérhető nagyságú, szín- és formavilággal Magyarországon nem találkozhatunk, ugyanakkor Nemti szomszédságában egy kicsit hasonló környezetbe csöppenhetünk.

Legendás kőtorony a hegyoldalon

A Leány-kő meredek oldalában látványos sziklatorony emelkedik. Bizarr formája érthető módon hamar felkeltette a környéken élők fantáziáját. Kialakulásáról az alábbi

történetet jegyezték le: „Elment az ember a Lyány-kőhöz kaszálni, mer’ van ottan kaszálólhely. Aztán az apjának vitt enni, aztán az úton éhes vót a lyány, hogy megette az ebédet. Azt kérdezte lyányát, „nem hoztál ebédet?”. *Aszongya, hogy nem. Aszongya, „Megetted!”: „Kőé’ változzak, hogyha megettem.” Aztán a lyány meg kőé’ változott, azé’ híjják azt a nagy követ, kősziklát Lyány-kőnek...”* A legenda szerint az emberi formára emlékez-

A 4–4,5 méter magas kipreparálódott kőoszlop „nyakán” található a hatalmas „fej”, oldalán pedig „vállak”, dudorok láthatóak

tető sziklaforma nem más, mint a hazudós lány megkövesedett szobra.

A geológiai magyarázat ennél jóval bonyolultabb. Ahhoz, hogy lepergessük a földtörténet évmillióinak eseményeit, hasonlóképpen nagyfokú képzelőerő szükséges. A táj arculatát kialakító szerkezeti mozgások az Alpok-Kárpátok láncait létrehozó hegységképződési fázisok legfiatalabb kéregmozgásaihoz köthetők. Ezek következtében a korábbi törésvonalak mentén függőleges elmozdulások, kőzetanyag-átolódások történtek. Az árkos süllyedésekkel párhuzamosan hatalmas kőzettömbök emelkedtek ki, mint pl. a Nemtől

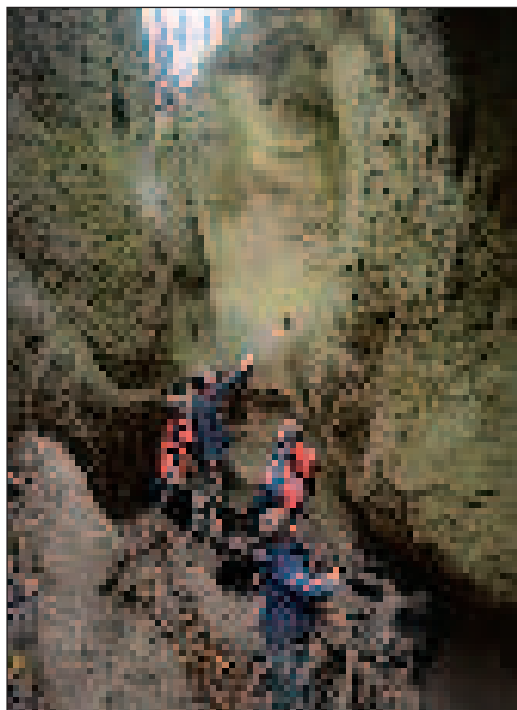
keletré eső terület legmagasabb rögei a Kőbánya-hegy(384,5 m) és a Leány-kő (356,8 m).

A terület legidősebb képződménye, a mintegy 30 millió éve, a harmadidőszakban keletkezett oligocén homokkő (Pétevársárai Homokkő Formáció), amely a Leány-kő kőzetanyagát is alkotja. Keletkezésekor olyan tengeri területeken rakódott le, ahol a környező szárazföldi háttér megemelkedett, így a lepusztulás mértéke fokozódott és a tenger-

be óriási mennyiségű hordalék került. Gyakori volt a már lerakott üledék áthalmazása, áttelepítése. Emiatt a homoktömegben keresztretegzettség alakult ki, amely mutatja az üledék-szállítás irányának megváltozását. Ezt a rétegződést az oldatba került vas-oxid (limonit) kicsapódási sávjai is jól szemléltetik.

A homokkő mésztartalma elég magas (20,95% körüli). A karbonáttartalom cementáló hatása, különösen a homokkőfelszín szelektív lepusztulásánál mutatkozik meg. A külső erők eróziójával szemben a nagyobb mésztartalmú részek ellenállóbbak, így gyakran padok, párkányok, homokkőcipók, homokkőgombák formájában emelkednek ki a felszínből. A Leány-kő kőgombája is ennek köszönheti létrejöttét. A kőtorony valamikor a szomszédos homokkőtömb egyik kiálló szirtje lehetett. A leválását elősegíthette egyrészt a kőzet eredeti töréshálózata másrészt, hogy a Zagyva-völgy felől hátravágó völgy meredek lejtője megbontotta a kőperem stabilitását. Így az alátámasztás nélkül maradt kőfal előreugró orra, korábbi repedései mentén elvált. Ezt követően a jégkorszakban a fagyaprózódás és a szél tevékenysége, míg a csapadékos időszakban a felszíni leöblítés, a lejtős tömegmozgás vett részt formálásában.

Az így kipreparálódott kőoszlop elkeskenyedő „nyakán” található a hatalmas „fej”, oldalán pedig a különböző nézőpontokból megfigyelhető „vállak”, dudorok láthatóak. Magassága a kőfal felé 4–4,5 méter lehet, ugyanakkor a meredek lejtő miatt, a völgyoldal felől, vagy 2 méterrel magasabbnak látszik. A cementáló anyag eloszlása a sziklában

Egyes részein a szurdok szélessége alig haladja meg az 1,5 métert

nem egyenletes. A magasabb kőanyag koncentrációjú részek ellenállóbbak, így itt pozitív formák jöttek létre. A kevésbé cementált homokkőrétegek mentén a kőzet lepusztulása erőteljesebb. A kőzet felszínén megfigyelhető a limonitos, zöldesszürkés elszíneződés – sávosan a fejen, foltszerűen az oldalfalakon. A felszínét zuzmótelepek színezik.

A Leány-kő megközelítése a községből induló zöld jelzésen lehetséges, melyről a zöld csúcsjelen leágazva lehet a célt elérni. (Erre az út melletti ismertető táblán egy filcrajz hívja fel a figyelmet!) A szikla megtalálása nem egyszerű feladat. A terület növényzettel alaposan benőtt, és miközben meredeken kapaszkodunk fel a hegyoldalban, a „köleány” sziklatornyára nincs közvetlen rálátásunk. A gerincet elérve a meredek, morzsalékos hegyoldalban kell leereszkednünk, míg a látványos sziklaformát meg nem pillantjuk.

Morgó-gödör: szurdok a javából

Ha már sikerült becserkészni a bizarr formájú sziklaoszlopot, akkor visszafelé jövet érdemes megpróbálkozni a közeli Morgó-gödör meghódításával is. A szurdokba jelzés nem vezet. A turistaútról balra kanyarodó széles erdei útról kell kb. 200 métert követően letérni a jobb kézre lévő völgyfőbe. Itt még a szurdokvölgy tál alakú falai megengedik a leereszkedést, amely így sem egyszerű feladat. A Morgó-gödör alját a felső részén sűrű növényzet borítja, de kisebb-nagyobb küzdelmet követően át lehet vágni rajta. Közben a szurdok falai egyre

magasabban tornyosulnak felettünk és az oldalak dőlésszöge is közelíti a merőlegeshez. A tál alakú, lágyabb formákat felváltja a V-alak, meredek száakkal. A Morgó-gödör szurdok igazán egyedülálló látványossággá akkor válik, amikor a völgy átvágja magát egy jókora homokkő tömbön. Itt a sziklák még meredekebbek és főként látványosabbak. A homokkő falak már-már összeérnek felettünk. Egyes részein a szurdok szélessége alig haladja meg a 1,5 métert, így a haladás is csak a két szemben lévő falon támaszkodva, egyensúlyozva lehetséges. Kicsit úgy érezheti magát az ember, mintha az amerikai nyugati látványos homokkő szurdokainak kistestvérében lenne. Sajnos viszonylag rövid szakasról van szó, de az élmény és a látvány egyedülálló.

A Morgó-gödör kialakulása szintén az alpi hegységképződés kéregmozgásaihoz köthető. Az korábbi törésvonalak mentén megindult a terület völgyhálózatának a kialakulása is. A rögvídek jelentősen (100–150 m) emelkedett, míg a

völgymedencék egyenlőtlen mértékben süllyedtek. Így a terület erőteljesen feldarabolódott. A relatív szintkülönbségek növekedése a tömegmozgásos folyamatoknak kedvezett.

A külső erők érdekes formákat alakítanak ki a homokkősziklában (A szerző felvételei)

A holocén éghajlatváltozás időszakában hol a deráziós¹, hol – és egyre inkább - az eróziós folyamatok kerültek túlsúlyba. A terület éghajlati, vízföldtani adottságai miatt ma már a völgyek nagy része szárazvölgy.

A rögvídek leghosszabb völgyei a központi rögben, a Kőbánya-hegyen erednek. A Morgó-gödör is innen, a hegy D-i ol-

¹ deráziós folyamatok: nehézségi erő hatására, szállítóközeg nélkül ennek végbe, lejtős felszínén.

daláról indul, melynek 1 km-nyi É-D-i irányú futását ÉNY-DK-i csapású szakaszok tagolják. Völgyfője kisebb, enyhe lejtésű deráziós páholyból ered. Ebbe mélyül bele hirtelen, függőleges falakkal, már a völgyfő kezdeténél az eróziós árok. A vízmosások a torkolat irányából fokozatos hátravágódással fejlődtek a völgyfő irányába. A továbbfejlődésüket alkalmankénti, intenzív csapadékhullás segítette. A szükséges csapadék hiányában fejlődésük lelassult, illetve megállt. Az egykori deráziós völgyeket kitöltő laza üledékekben gyors volt a kimélyülés. A bevágódás csupán akkor szakadt meg, fékeződött le, ha a völgyvonalba keményebb kőzetpadot ért el. Ez történt a Morgó-gödör esetében is, ahol a dél felől harapódzó völgy egy magasabb helyzetű homokkőtömböt hantolt ki. A vízfolyás energiája itt a mélyítésre fordítódott, a szélesítésre már nem maradt ereje. Így alakult ki a terület egyik legszebb felszínalkotó képződménye, a Morgó-gödör homokkő szurdoka.

Sem a Leány-kő sziklatornya, sem a Morgó-gödör szurdokvölgye nem tartozik Magyarország legismertebb természeti képződményei közé. Ugyanakkor mindkét geológiai látványosság olyan tudományos értéket képvisel, amely alapján joggal rászolgálna nem csak a nagyobb ismertségre, hanem a megfelelő környezet- és természetvédelmi oltalomra is. *

Irodalom

- Baráz Csaba – Kiss Gábor: Az ördögornyoktól a patkányomos kövekig. In.: Jeles kövek, regélő helyek a Mátraerdő területén. Bábakalács füzetek – 10. Eger, 2007.
- Csapó Tamás: A Nemti Leány-kő. In.: Természet Világa, 2000. február.
- Pintér Zoltán: A Nemti-rögvídek felszínalkotása. In.: A földrajz szolgálatában. Budapest–Érd. 2003. szerk.: Horváth Gergely.